

HAVEL JE NEOPAKOVATELNÝ

OTISK T. G. MASARYKA ZŮSTAL V PREZIDENTSKÉM ÚŘADĚ I BĚHEM KOMUNISMU, ŘÍKÁ HISTORIK IGOR LUKEŠ. UŽ ZA BENEŠE SE ALE UKÁZALO, ŽE VYTVOŘIT NA HRADĚ SILNÉ MOCENSKÉ CENTRUM BYLA CHYBA.

Tomáš Pergler
pergler@economia.cz

Poslední fáze kampaně před českými prezidentskými volbami Igora Lukeše znechutila. Na první prezidentskou debatu se prý doma ve Spojených státech vydržel dívat jen několik minut. „Vypnul jsem ji v momentu, kdy se jeden z kandidátů nad druhým ironicky a pohrdavě rozesmál a jeho klaka se mu odvděčila frenetickým aplausem. Zasáhl mě pocit téměř fyzické bolesti,“ svěřil se profesor historie a mezinárodních vztahů na Bostonské univerzitě. Američané si podle něj naštěstí stále drží v paměti Václava Havla.

Letos v listopadu to bude sto let od zvolení prvního československého prezidenta. Vidíte v současném českém „prezidentství“ nějaký otisk T. G. Masaryka?
Masaryk se národu představil jako myslitel, který se k politické práci odhodlal po váhání a jen proto, že tak diktovala horšící se kvalita české existence v habsburském mocnářství. Ve vědě za sebou nezanechal žádnou viditelnou stopu, ale v politice se stal zakladatelem Československa, státu, který získal mezinárodní uznání, aniž měl ještě definované místo na mapě nebo koncept národa.

Po příchodu do úřadu pak jen potvrdil, že mu politická práce, a ano, i politické boje šly velmi dobře. V Praze si vybudoval vlastní informační síť a s politickými oponenty neváhal zatočit dost brutálně. Přitom se ale národu dál představoval jako křehký filozof, který přijal moc a politickou zodpovědnost z čirého vlastnictví. Choval se podobně jako František Josef a česká veřejnost ho milovala. I po odchodu z Hradu tam po sobě nechal kouzlo, z něhož pak profitoval nejen jeho demokratický následovník Václav Havel, ale i lidé, kteří tam neměli co dělat, jako Klement Gottwald a mnozí další.

Masaryk měl asi jako jediný tuzemský prezident příomou zkušenost s americkou demokracií. Ovlivnila ho nějak, když nastoupil na Hrad?

Masaryk o Spojených státech skutečně něco věděl. Jeho cesty a pobyt v zemi ho jistě v mnohém ovlivnily, ale nejen jeho. Málo lidí dnes ví, že Masarykův nástin budoucí československé ústavy jeho američtí přátelé přepisovali a doplňovali na lavičce v jednom z washingtonských parků. Masaryk si navíc Američanů vážil. Kdesi jsem četl jeho komentář na běžný český názor, že se prý lidé ve Spojených státech jen honí za dolarem. Je to možné, řekl Masaryk, ale Češi se zase štvou za halífem. Amerika také pronikla Masarykovi pod kůži svým feminismem, což prokázal, když si vzal původní jméno své manželky za vlastní. Co se mu ale v Praze nikdy nepodařilo vybudovat, byl americký politický model, založený na stále se měnící rovnováze moci mezi prezidentem, zákonodárci v Kongresu a Nejvyšším soudem.

Byla role hlavy státu v prvorepublikovém Československu něčím specifická ve srovnání se zahraničím?
Hned od počátku Masaryk bojoval s parlamentem o pravomoc: chtěl jich víc, než zaručovala ústava. Boj skončil kompromisem v tom smyslu, že úřad z právního pohledu zůstával formální, ale ve skutečnosti Masaryk udělal z Hradu rozhodující sílu ve státě. Byl tak mnohem úspěšnější v politice než ve filozofii. Říkám to proto, že britská královna nebo německý prezident skutečně do politiky nezasahují. Masaryk tak činil velmi úspěšně a často mimo a nad ústavní rámec.

A za komunistické éry? Některé státy východního bloku prezidentskou funkci zrušily, nahradily ji kolektivními orgány, státními radami. Proč si na to českoslovenští komunisté netroufli?
Asi z chytrosti. A také proto, že si původně plánovali jakousi českou cestu k socialismu a kousek Masaryka byl možná trochu i v nich samotných. Gottwald šel hned po zvolení prezidentem do Chrámu svatého Víta na Te Deum. Tyhle iluze ale komunistům rázně smetl ze stolu Stalin, když do Prahy vyslal své poradce a začaly procesy. Masarykův duch na Hradě nicméně přežil i stalinismus a zbytek komunistické éry. Asi jako Vánoce se stromečkem a kaprem, ale bez Ježíše Krista.

Asi nejrozporuplnější historickou postavou mezi našimi prezidenty zůstává Edvard Beneš. Má na mysli hlavně jeho rozhodnutí při mnichovské krizi a v únoru 1948. Co si o něm myslíte?
Beneš byl spolu s Masarykem aktivním spoluvůrcem československého politického systému. Když se sám stal prezidentem, choval se ještě víc diktátorsky než jeho předchůdce. Jistě mu to vyhovovalo, ale už v roce 1938 se ukázalo, že transformace Hradu v rozhodující mocenský bod celého systému byla omyl. Na katastrofální krizi od května do začátku října 1938 byl Beneš úplně sám. Na vrcholu Mnichova vláda jen bezradně, s výjimkou Petra Zenkla (primátor Prahy, národní socialista – pozn. red.), čekala na Benešovo rozhodnutí a parlament se vůbec nesešel.

“

Tady v USA českým volbám nikdo nevěnuje pozornost. Americký občan má jiné starosti, například se dosud snažíme pochopit, jak se právě Donald Trump mohl dostat do Bílého domu.

Igor Lukeš
profesor historie,
Bostonská univerzita

Zdravotní kondice prezidenta je v USA zásadní. Poslední, komu se ji dařilo utajovat, byl JFK.
Foto: Profimedia

Podobně osamělý byl Beneš i za války v Londýně. Neměl u sebe vůbec nikoho, kromě Ladislava Feierbenda (ministr financí exilové vlády – pozn. red.), kdo by ho korigoval a pomáhal mu vyhnout se politickým omylům. Výsledek všichni známe. Do poválečné krize v osvobozené Praze vstoupil Beneš jako člověk, který byl nejen těžce nemocen, ale zároveň jako oběť poznamenaná takzvanou mnichovskou zradou. Brzo nastala situace, která byla nad jeho síly fyzicky i psychicky. Komunisté na veřejnosti lhali o svých umírněných cílech, zatímco zemi brutálně tlačili do Stalinova chřtánu. Demokraté, navzdory prohře v roce 1938, věřili, že prý geniální politik Beneš v rozhodující chvíli vytáhne trumfy, které krizi vyřeší. Pak se jen znovu ukázalo, že nedokázal nic jiného než komunistický diktát přijmout a před Gottwaldem, Slánským a Kopeckým kapituloval.

Oba novodobí prezidenti, kteří nastoupili po Václavu Havlovi, se vůči jeho politice vymezovali. Je namístě, aby se na Hrad vrátil „havlismus“?
Václav Klaus se proti svému předchůdci na Hradě nevymezoval. Šel mnohem dál. Sám jsem viděl, že při

jedné ze svých cest Havla na oficiálním fóru napadl tak hrubě a ošklivě, že se v publiku lidé jeden na druhého otáčeli s údivem ve tváři. Havel je ale neopakovatelný. Byť by to bylo krásné, nikdy se na Hrad nevrátí.

Jak vyznívá souboj mezi Milošem Zemanem a Jiřím Drahošem při pohledu z USA? Jaké jsou tyto české prezidentské volby z americké perspektivy?
Musím říct zcela upřímně, že tu ve Spojených státech českým volbám nikdo nevěnuje pozornost. To neznáměná, že je nesledují odborníci ve Washingtonu; ti pražskou scénu znají velmi dobře. Ale americký občan má jiné starosti, například se dosud snažíme pochopit, jak se právě Donald Trump mohl dostat do Bílého domu.

Před volbou se diskutovalo také o zdravotním stavu hlavy státu. Je známo, že například J. F. Kennedymu se dařilo, aby na veřejnost nepronikly jeho různé zdravotní problémy. Jakou roli má kondice prezidentských kandidátů v USA nyní?
Naprosto zásadní. Dřív tomu bylo jinak. Například Woodrow Wilson byl tak nemocen, že za něj důležitá rozhodnutí tajně dělala jeho manželka. Úplně posledním prezidentem, který svou zdravotní situaci dokázal utajit, byl Kennedy.